

Binib teh nà na mɔn

Migengenm

Binib teh nà na mɔn

Ce que les gens font qui n'est pas bien

(en langue migengenm)

Auteurs : participants d'un atelier d'écrivains

Illustrations : “The Art of Reading” CD,
SIL Internationale, 2001

Ce livre a été produit avec l'assistance
technique et financière de SIL

1ère édition, 1er tirage (225 exemplaires)

3ème trimestre 2014

© SIL Togo et ATADEC (Gando)

Likpaayuonl ya gber

Ujε uba ne là te Nabunl ya du ni bi yih wɔ Lanbɔn, ki baanh wɔ ki teh jelo. Jelɔ là ŋmɔbe bipiib bile' ne. U'bumu mɔ te muniin.

Ujε nnɔ là yé
ukpayuon ne ka
yíe tuonl ya gber
kpækpel. Wɔn
nin u'puob nin
u'bumu ya
kpaabu kɛkɛ
ŋa baa' ŋmi ile.

U jon' u'kpaabó la, wa sɔnh niba u tì dɔ usisɔnge' ni ne. Nì faa' bitɔb joh ikpaanbó la, u ke ne, uwien tì ben' la, ne wɔ n̄ ji n̄ fii kí bure'.

U tì baa' ki buɔn' waamu la, wɔ n̄ ye kuwienku kí kpen' kí lá li dɔ. Ni yé ukpepuoke ne la, u sɔn' waamu la, u pɔk kí ye u yíe wɔ n̄ pɔbn utɔb ne; kí jo' kí tì kele. Bii wɔ n̄ ye u'niba saan ne wi. U li fre kí ye u'ciɛk bii u'kɛle, kí sen kí kun kí tì n̄ li dɔ u'den ki fuoreh.

Jelɔ nin u puob ceh nà libinl ya gbem ɔaa baareh tikensent tunan mɔnɔn. Bi cindeh ki kaah mikonm ɔmaale niin ni ne. Bi te mikonm ne ki gu, iñengben tì pen' la, ne bi gunh ki tuoreh ki wubé. Jelɔ ya fuobm nnɔ là yindeh wɔ paa. A laa' wɔ la u bɔn' ne tijknt ki guoh ikpelceyɔɔl ka lebreh.

U'puob nin ubumu mɔ te nnɔ ne ki nu tijknt, kime ba lènh ciibu bùa bi li taa kí sɔkre bi'kpelcer ki ji niireh nin busiikaabu. A laa' Jelɔ den ya bumu ki ben wɔ la, na ji ɔjmɔbe á niire'. Mu'kpeltaan ke naan tisalaar ne, ki liebe' ki yé tijknt. Ba lènh ki jinh ma nnɔ wɔ nin u'puob nin u bumu ke ji te ne mugɔngɔnmu.

Jelɔ ya bumu cuonh ki lindeh ne nì'ke saan ki suh, u'puob mɔ ɔa boh wɔ. Bi kuɔreh bi'ba ne ki teknh tijier ki jinh. Udu nnɔ ni ya nib, bicienb nin mubumu ke lienh ne jelɔ ya kpaayuonl bó ki teh wa lì li lebre ɔɔ ne ñ tunge u'bo-oo!

Nin daan ke daan binib lienh, ki sukreh wɔ ma ke nnɔ na teh wɔ bonn. Lidaal liba ne Sanjuɔko yin' wɔ u'den. Uyo wà u baa' Senjuɔko den nnɔ ne u niire' wɔ ki ye:

Jelɔ, be ne cère' a'daan' a'den tien' fenfenm-i? A ñmɔbe mituɔnm sɔ nɔ, be nín cère' a'puob nin a'bumu ya fuobm te nɔ nno. Ne Jelɔ tɔke' wɔ ki yé jier ɔa te ma nno ne cère' nì te nno.

Nen saan ne Senjuɔko tɔke' wɔ ki yé u li tuo la, dun nɔ wuɔ wɔ ní buɔn kí ko bukpaabu bu ní li yεbe kí tuɔre bù mɔnmɔnm. U li le nì lebre' ne.

Nen saan ne Lanbɔn Jelɔ siere' Senjuɔko den ki kun'. Li mutuol te u'fèl bo. Uñalend baa' ma nno wa tien' saar, u ge' u cecie ne ijmi iluob, ki kon' ki bule' iyuo. Ki tuɔre' bukpaabu nno mɔnmɔm, ne ki lá cen' iji ki gbe' ubɔnbuɔn.

Jelɔ tien' ma libinl liba nno micecekm pɔk ki ñen' u'den ne. Bà ke ɔa tì ní boh wɔ nno ji boh wɔ ne. U'puob mɔ daan lisɔnsɔndl ne iden liebe' ki taan'.

Nen ne cère' a yé a'den ní li te mɔnmɔm la, nì kpe á daan likpaayuonl ne, kí li yé wà fe lituonl. A te nno la a li le a'den nin a'bonn ke te mɔnmɔm ne.

M'BOMA Emmanuel Djiedjè

Milebrm mà ḷa mɔn

Uyaaje yo kugengenku ni là ḷme ceen ne. Binib là lienh ki ciih tɔb bó ne. Bi là kpε buñɔbu ne. Bi là taakeh ki koh idencenciən ne, ki taakeh ki koh ikpàan. Binib là li fre kí li te ki kɔ iden iba kí baa biniin bii biwε, ki te ki koh bukpaabu buba.

Bi kon' ki gun' ki cuɔn' la, unibaal ne loh. Bipiib yεbe ki kpε ma ke la, bi loh bi'ke bi li ji nè ñ dèkre bε ma bo ne. Uba ḷa jinh nì pɔreh wɔ, uba ḷa jondeh u'tɔ bo, tijier mɔ ḷa ñèndeh. Ilike ne baa' nin kinenk nin imaapaare nin idencen ya borm.

Ipapàare

Fenfennɔ kugengenku ni, unil nin u'ninje, naa uba, baa uba, uba ḷa ji te nin u'tɔb. Wà ke nin u'po nin u'bumu ne nin u'dencenl. Tijier là pɔre' unil la, bi loh wɔ ne. Fenfennɔ wɔn, unil miɛ'u'tɔ tijier la, u teh na te ne, ki ḷmɔbe mɔ. Udaan bure' la, ne wɔ ñ ye : iji ya daaku ñ li faa ki naan nɔ nnɔ ne ñ taa kí de ḷe fenm-a! Kime u bu' ki liike ḷɔ ki kpaan' u kuɔre' la, u li teke ubien wà.

Ilike bo uluore ŋa ji te mipum mɔ gben! Binib ji káanh kilindeh bi'faal ne tigɔlinsier yaam, ki tɔkeh ki teh : « Ñ pu ya naa kpo'-a! » Ilike ne ku' ñ pu ya naa. Ipapaare yɛbre' bi'ba ya yul ni ki cère' bi ji tì pàareh bi'naambɛ nin bi'baambɛ ke. A baa' ni'bambɛ saan la, a li le kijecienk nin kipiicien ne kpe kibɔlolki ni ki yin' ne kisencuuuk. Ama a tì baa bi'bumu den la, bi men' ne ki guɔn' ki linde' ki bon' ki kpɛkpɛ tikur ni'ke saan kpongtein.

Bitɔb ñ bure Najirya bii Gana kí daan bi'naambɛ ipiicienjuɔn tilengbɔnt ni. Nì faa' la, ì cɔ nɛn ni ne ki ñiɛbeh ki pien kpongtein. Bitɔb li ñe ni bo' kí liebe ní kí daarn bi'naambɛ nin bi'baambɛ kpo' ŋɔ mɔnɔn.

U ya bontien ke yé miujuunm nε. Nεn ne cère' uyo uba la, biba tì n̄ nε ni' bo' ní ka ji te bi'keke. Ti'baambé pɔn' mikpənjənm miba ki ye : « Uŋuun màah u'buɔn nε n̄ fuore. » Ama ti laa' fənfənnɔ ya nib ya bùol wɔn, uŋuun wà maa' ya buɔn nε gureh, ki níngeh ki joh.

Bigengenb ḥja yíe tɔb

Ugengenil laa' lifaal la, wa ji bən u'tɔ. U ji yih bi'tɔb fənm nε ki maaleh ki teh bitɔb ḥja yíe be n̄ sɔn kí le nε, ki yé ikpayuon. Bà ɻmɔbe ñiikeh bijiinb bo nε ki faakreh ki pukndeh. Wà ḥja ɻmɔbe niba kpende' wà ɻmɔbe nibonn la, u lá li jiin wɔ bolm mile bii bolm mita nε. U'yεnmaale si : ujiin n̄ li tuu ki yé ujiin ḥɔ ufafaa n̄ li jondeh u'bo.

Ugengennil tuke nibonn ki joh kidaak wɔ n̄ tì kuɔre la, u ya gengento ḥja n̄ dε nε. U ya tɔ lì se usen ni ki nuunh wɔ n̄ dε kí tì ji mɔnɔn la, wà kuɔreh nnɔ pɔk kí tɔke wɔ nε kí ye: « n joh n'cənaa bo' nε ». Wa maale' ki ye wenli bo u'mɔ li wun dε utɔ saan.

Wà mɔ tí tuo' wɔ n̄ kuɔre u'tɔ bo mɔnɔm la, u buɔn ki caareh la, u'ñɔbu jéh nε : A yé utonpii nε ki caareh nɔ

cc-cc? Ki naan ten bitonpii bən ɳmɔbe usen bə n̄ li caareh bi'caarm bi'ba n̄e bigengenpiib mɔ bi'yaam miba. Nən n̄e wɔngeh ki teh kinenk kiba n̄e te bigengenb ni ki cèreh ba yíe tɔb.

Bi lienh nno ɳɔ bə n̄ wuɔn kí ye bən koh n̄i wi ma nno bigengenb mɔ koh ki bən n̄i wì n̄e. Miyenpɔrm ɳa n̄í la-aa, wà koh ten sin ki bən ni wì ten sin nin wà ke usɔnge ni ki gu á taa n̄í nno, a bi li pukin ɳme? ɳa bən ki ye a'mɔ li wun de wɔn saan-ii!

Bigengenb te ten limújnl n̄e fənfənnɔ ya fuob miɛ ni. Lì se la, li jengeh n̄e. Mitaafaam kunh nà bō la, li'mɔ gòndeh ki cuɔn nən bō n̄e. Bi laa' binitɔb ya bontienkaar la, bi pok kí wiɛ bi'yaar n̄e i ya tåan bo, kí paan bi'tɔb yaar bo.

Fənfənnɔ mikuum ku'kugengenku ni la, bi pok kí tukeh baal ya went n̄e ki lá siendeh ki naan ten bi bi ke ki po udaan ya kuum bo n̄e. Nib ɳa ji bàareh kubùol bə n̄ muɔ wà kpo' nno. Bi'ke ɳmɔbe bibàareh nà bo n̄e.

Biba bàareh ki nuunh tiyonyuonnent ne. Bi yaam mɔn, kime nì là te nnɔ ne uyo bo. Bitɔb baareh ki nuunh kidεbɔnk ne. Ben ne tukeh ikònkòn ki bàareh. Bi baa' ka laa' ki ñun' la, bi kɔnh nin iden ya mikuum ku' ni'saan nnɔ ya nib ten bi we ní ki tuke' bi ya dεbɔnk ne bi fie', ki kuɔn' ki sien' iden nnɔ. Bà ñuh kubùol ya dεbɔnk nnɔ ñuh tijknt ne.

Bà baareh nin balwent nnɔ bɛn yé ikpenkpend ne. Bi ya kpenkpende nnɔ ne cèreh ba ji taah ijecien nin ipicien yà bun ki joh dɔktie. Bi' yεnmaale ke si wɔ ñ kpo ŋɔ tí ñi baal ne. Nen bo, ti bi li taa ilike yà kí buu wɔ nnɔ u kpo' la, ti ji li taa yin ne kí pε baldenb.

Milebrm yé nibonn nà mɔn ne, na nín yé mi'ke ne mɔn. Mà ŋa ñ tore tε tí jo inun bó la, ma yé lebrm mà mɔn. Mà mɔ sondeh te la, ma yé lebrm ma mɔ. Uyaajεyo, bijεb là guoh tigbɔnt ne, ki liebeh mukpεlpiemu, bipiib beh tifεr. Fenfennɔ ti'ke ji guoh tikpelcer ne. Ti cieke mi ya lebrm ya tuntunbu ne.

LAMBONI André Gnanlé

Upiitenpunb li teh ma bo

Upii punbe' kì tì kpaan' ijmaal ita la, u li jo døktie nè bë nì tì kpaan wò kí liike kibuk nnò dò ma bo. Nè kí tøke wò kí ye a la guoh iler yà cèkeh ñë, ki la cèkeh tacaan yà cèkeh ñë, ki la tuke litukl là kpiëke. A joh ukpen la, a li tuke kucinciiku kùa ñjà yëbe nè ki tì lun miñuum.

Ijmaal ke ñmaal upiitenpunb li jo bë nì tì kpaan wò nè kí liike kibuk nnò dò ma bo kubenku ni. Nen ne cère' døktiembe ye upiitenpunb ña nì gole lilierl là cèkeh wò. Ni'tingi si : lilier nnò cèke wò la, wa nì li fuoreh mɔnɔmɔnm.

Ka nì glin laan mɔ u'ciék ni, kime ì li bobn wò wa nì li freh ki fuoreh mɔnɔmɔnm. Upii punbe ñò ki jekeh ciecie la, u li fre kí nuun tiger kí de u'ce kí ñë u punbe ma nnò bo.

Upiitenpunb fre' ki paan' dɔktiembe de' wɔ ikùon yà nnɔ bo mɔnmɔnm là u'mamaadaali na n̄ li faa u'bo. Nen daali ya jend bo ne cère upii punbe là u li pɔk kí jo dɔktie ne be n̄ tì kpaan wɔ.

NOUMEH Yabinani

Ujɛ wà tuu ki jeleh iyaapel ka buɔndeh

Niŋme yé ti' jo wà ti yé tɔb ya gber ceeen ne. Niŋme ña yé wɔ n̄ cii' iyaapel ñih nà bó, u fii' la, u bureh ne. Daan ke daan Niŋme ya tuonl si kí jo kí ñɔ iyaapel, kí ñu midaam kí yibe ne.

Niŋme jon' iyaapel ya ñim kutajuɔku la u tì kpendeh uteŋfaa ne. U ya yo Niŋme ña ji li fre kí jo kpaabó. U tun ki gɔh ne liwentunŋmenl. Ka yé wɔ n̄ buɔn mɔ, ama ki yé wɔ n̄ li jinh ki ñuh. U'naa nin U'baa ke gbiere' wɔ ki jii', ama wa cii' biñɔbu bó.

Niŋme ña ñmɔbe kuobuk mɔnɔn kí niire nin kiwɔbuk. U ya tɔb koh tikunkunt ne ki lənh ilike, ki meh tidur ki pinh tikur, ki daanh tiwendiekaar ki wiənh.

Niñme ya te tem ña ji fɔre' ki ñmaake' u'jɔtieb kε. Bi tɔke' wɔ mijenjenm bo ki ye dinnɔ fenfennɔ ya fuonbm faa' nε. A cuonh ki pε iyaapel bo, ka nuunh á ko kí jin a'naa nin a'baa. Iyaapel ya jelku ña ñmɔbe kpele uba nin utɔ. Liike, ti'kε yaam tì tu nin sin nε.

Ija n̄ fre kí buɔn a'ba nε la, cère tí li teh inɔnnuɔn ki
cieh ti'mɔjun, nba la, nì li tunge ti'ke bo. Ama u ya tɔb
len' ma nnɔ Niŋme tuo' bi'ñɔbu bó ki cin' nin be
inɔnnuɔn ki cie' imɔjun. Liwentunl liba la, bi cieh uŋmi
uba nin kujenku nε. Bi cie' ki tì gben' nε ki tí nuɔnh ki
koh bi' kpàan. Bi là nuɔn' nε ki bule' bibont ke. Niŋme
là bule' tikunkunt ne u ya kpaabu ni.

Bi cin' mikulm, ki kule' ki tì gben'; ama Niјme ya yenm ji sонge ne kime u likeh u'kunkunt mɔn ceeen. Wa ji li fre kí lокre u ya tɔb kí jo iyaapel ya jelku. Bi dεbeh wɔ nnɔ ne u ŋmɔbe ki tì tεbre' u'kunkunt, ki kuɔre', ki laa' ilike cee ne u'yεnɔm sонge'. Niјme ya tetem ji là lebre' ne mɔnmɔnm. U kuɔre' tikunkunt ki laa', ilike yà nnɔ u taa' ki dε' tikur ne bi pinh u'duku mɔnmɔnm.

Niјme ŋa ji là toh ki wiεnh u'jɔtieb nnɔ. Lifel la, bi tukeh wɔ ki joh kubɔlku ne ki daanh ciecie ki kpendeh. Niјme ya naa nin u'baa ya yεnɔm là liεbe' ki sонge' kime wa ji là joh nacent, ne ki ji buɔndeh mɔnmɔnm.

GNOIRE Mèdjokbo

Upiikpende

Udu uba ne te, ki bie kí yé upiikpende paa. Kí ñe nen bo, bijefencincienb ña te udu nnɔ ni. Yaako là yé unacenfaan ne ki ñmɔbe ibin pile nin iŋjun, u là ñmɔbe ninse uba bi yih wɔ Abina u'mɔ ñmɔbe ibin piik nin ita.

Yaako là tɔke' u'naa nin u'baa ki ye u ji kpaan' wɔ ñ kuɔn upii ñɔ; ne u'naa nin u'baa tɔke' wɔ kí ye, wɔ ñ taa u'ninse Abina kí kpende upii kí kuɔn.

Yaako pok ki fii' nen saan ne ki niireh u'nacenfentɔb ki teh: «wà ñmɔbe nine la, wɔ ñ cère min nin wɔn ñ kpende».

Yaako tì laa' Siedu, ne u tɔke' wɔ ki ye, n ñmɔbe ninse uba bi yi wɔ Ajuwa, u ñmɔbe ibin piik nin ita ne. Uwien uba ya tajuɔku ne Yaako sɔn' upiicien uba, ujekpentaa. Upiicien nnɔ tí baa' ne Ajuwa ye, ma yé Yaako.

Ne upiicien nnɔ liɛbe' ní ki lá tɔke' Yaako. Upiicuo bii kí wɔbn upii kí kuɔn wɔ ya kpele. Ní faa ne Yaako nuun' bìnacenfènb bile ki pukn' u'ba bo'. Ne bi jon' ki tì se

ukpen bó ya sen ujefaan nno lá gèbreh ne bi cuo' wɔ kí tuke ki tì baa' Yaako den; ne u taa' wɔ ki pekn' kuduku ni liwentunl ñmenl.

Kutaaku faa' ne ujefaan lókre' ki sen' ki kun'. U tì baareh iden, ne u'baanbe mɔ ne' u'bo, ne u liebe' u'ce donbó.

Yaako taa Ajuwa ki kuɔn'. U là wɔnwɔbn' wɔ ne ki tì kúɔn' wɔ ma nno, Ajuwa ña là yíe Yaako, kà là boh wɔ, kà toh u'ce ñ gɔ nin wɔ. Ama ki ji ñeh kì nuunh binacenfentɔb saali bó. Ajuwa ji là kpende' unaŋmaa ne. Yaako ji te ka yé piidaan-ii! ka yé jekɔkl mɔ; u ji là te siik ni ne. Yaako là cuo' u'po ma bo nno, Siedu mɔ cuo' u'yɔ nno ne.

Siedu ya po ña là fre ki ñménh saabu ki ji niireh nin wɔ
ní ñè tilkpint. U mɔ ña là boh u'ce, ka yíe wɔ mɔ. Sìedu
là cèkndeh Ajuwa ne ki gɔh nin wɔ. Nì tete, ne Ajuwa
ya bontienkaar tì ben' u'ce ya benku ni ne u'cuo' wɔ ki
ñi' ki benh wɔ ní ku. Nen saan ne Ajuwa sen' ki kun' ka
ji liebe' u'ce saan. Siedu kpende' lijekpɔkl.

Yaako ya ninse baa' ma u là u'ce ñi' ki fefere' wɔ nn
u'mɔ ya benku ni ben' cœen; ne u ye Siedu ! a'ninse teh
nni tibont tà nnɔ ña yébe ki cen' n ya nìnse teh ñe tà
nnɔ-cc? Ama ma ñih wɔ. Dinnɔ u'mɔ li le. Yaako ya po
ñen' ukpen ki baa', ne u niire' wɔ ki ye: « a bi te la ki lá
baa' wuu ya yo?» Ne ki pɔk ki kpɔbe' u'po utenpe. Ne
u'po sen' ki kun'.

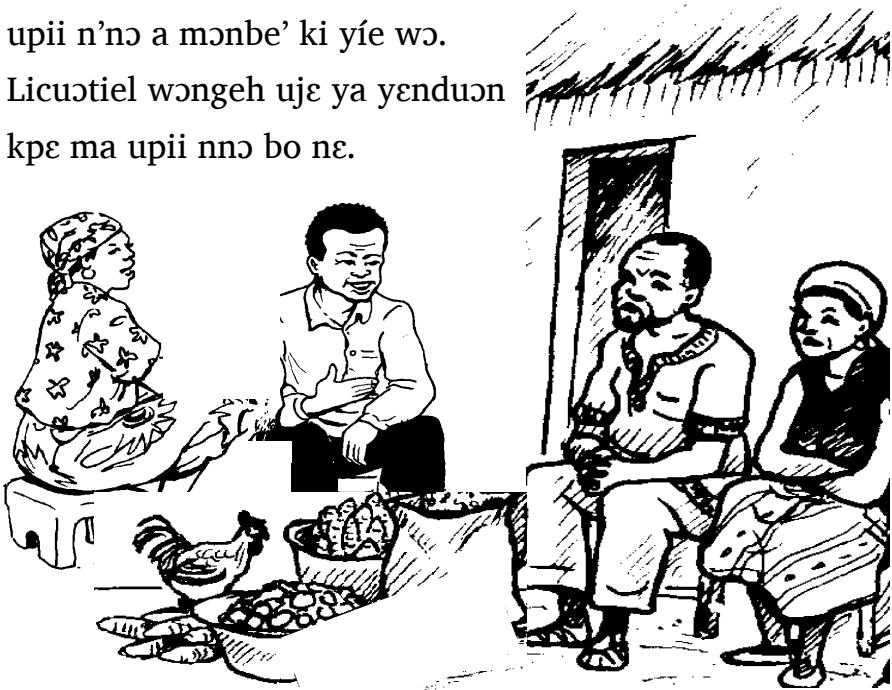
U'mɔ kun ne ka ji liebe' u'ce Saan. Yaako mɔ kpende'
lijekpɔkl. Upiikpende cère' : linaŋmaal nin ipiikpɔk nin
ijekpɔk yébre' udu nnɔ ni cœen. Ne upii wà ye u ke' u'ce
Saan mɔnɔn la, wà boh wɔ, ka yíe wɔ mɔ.

Cère men upiikpende nin upiicuo ñɔ kí li yé bipiidənb
nin bijedənb.

SENBOGO Josephine

Licuɔtiel ya dem

A mie' upii la, nì kpe á de licuɔtiel ne kí yaan kí kuɔn wɔ. Licuɔtiel ne wɔngeh ki teh upii nɔ a mɔnbe' ki yíe wɔ. Licuɔtiel wɔngeh uje ya yenduɔn kpe ma upii nnɔ bo ne.

Licuɔtiel ya dem yé kunennenku kùa wɔngeh ki teh a mɔnbe' ki yíe upii nnɔ ne. Licuɔtiel ya dem ne wɔngeh ki teh upii nnɔ teke' ñε. A mie' upii ka de' cuɔtiel la, bibaambe nin binaambe ña bɛn a yíe upii nnɔ bii' ña yíe wɔ. Lijuɔtiel ne li cère ujefaan nnɔ ñ bɛnde kí ye a'yɛnm sɔnge u'bo.

A miɛ' upii ki de' licuɔtiel la, nì ji sien' á taa wɔ ne. Licuɔtiel yé li wɔbl ne ki kpe á de lè. Ki liebe' ki yé kunenенku kùa mɔn, ki ŋmɔbe ukpiɛke idencen ile nnɔ ke ni.

Ukɛle wà ŋa mɔn

Biba maaleh ki teh a miɛ' upii ki de' licuɔtiel la, a de' upii nnɔ ne. Bitɔb mɔ maaleh ki teh a de' upii ya cuɔtiel la, a kpende' wɔ ne. Bitɔb mɔ maaleh ki teh a de' upii ya cuɔtiel la, a laa' mituɔnm upii nnɔ bo á tien wɔ a yíe ma ne.

Bitɔb mɔ maaleh ki teh a de' upii ya cuɔtiel la, wa ji ŋmɔbe sen wɔ ñ len nib a'dencenl ni. Bi tɔb mɔ maaleh ki teh a de' upii ya cuɔtiel la, wa ji li fii a'saan.

Bitɔb mɔ maaleh ki teh a de' u pii ya cuɔtiel la, wɔn ne ji lá li sɔn kí pɛ licuɔtiel nnɔ ya fènl. Bitɔb mɔ maaleh ki teh a de' upii ya cuɔtiel la, nà ji sien' si tiñir ne. Bitɔb mɔ maaleh ki teh a de' upii ya cuɔtiel, ne upii nnɔ lá fii' la, bibaa li pɛ licuɔtiel nnɔ ne.

Licuɔtiel yé kunenенku kùa mɔn ne, ki ŋmɔbe li sel idencen ile nnɔ ni. Lì liebe' ki yé kunenенku kùa wɔngeh

ki teh ɳa fie' ka sun' mɔ nε. Licuɔtiel yé upii ya miem ya diɛku nε ki liebe' ki yé mimɔnm ki de' ujε nin u'po. Nì kpe unil ke ñ de licuɔtiel nε kí yaan kí taa u'po.

LAMBONI Daniel

Upiinuun ɳa mɔn

Sin wà taa' upiinuun ki tien' lituonl la, a saah a'faal nε. N'bɔnme là yíe bipoib paa. U là nuunh bijefènb nin binib ya puob ke nε. Nì faa' la, nε N'bɔnme ñ fii, kí taa u'ciecie kí ñε, ki cuonh ki nuunh bi piib nin bijefènb. Ki daak kà ke jinh la, N'bɔnme li jo' kè nε.

Kunacenku jeleh nà ke saan la, N'bɔnme li jele kù. Nà ke saan bipoib nin bijefènb taakeh la, N'bɔnme li jo ni'saan.

Kimε N'bɔnmε ya baa bureh ki laa' u ñmɔbe inaapeke ita ne. N'bɔnmε là coh u'baa ya ne ne ki kuɔreh ki lenh ilike ki dienh bipiib nin bijefènb bi jinh.

N'bɔnmε là yíe tinacenkpere paa. U là kuɔreh inε ne ki daanh tinacenkpewent ki guoh, U là ñuh biere nin sigale ke ne. U là daanh tibont ne ki dienh bipiib nin bijefènb, ne bi'ke yíe wo.

Binib ke là kɔnh nin wo ne, ki teh u teh nà nnɔ na mɔn. Nì faa' la, binib ke lienh N'bɔnmε ya gber ne ki teh u kuoreh u'baa ya ne ne, ki nuunh bipiib nin bijefènb.

N'bɔnmε ya baa Duure nin u'naa kɔnduuge ñja là yíe u teh tibont tà nnɔ. Bi là tuu ki kɔnh nin wo ne ki teh u teh nà ñja mɔn kpelkpeli. N'bɔnmε ñja là cii' u'baa Duure nin u'naa kɔnduuge nin binib bà ke là lienh udu ni nnɔ ya ñɔbu bó. U là maaleh ki teh bi nen wo ne.

N'bɔnmε tì kuɔre' ki sien' unaapeke uba kpein ne. N'bɔnmε là jon' ki tì nuun' ujε uba ya po ne, bi cuo' wo ki tì penkin'. N'bɔnmε ya baa Duure là cii' bi penkin' u'bijε, ne u kuɔre' inε inan ki jon' ki tì pen' ki pekre' wo.

Nen saan ne binib ke ji tokéh wɔ ki teh: ta là toké' wɔ-cc.
U là teh ti nen wɔ ne la, wa ji laa'-aa! N'bɔnmɛ ya baa
Duure toké' wɔ ki ye, a là ye udu wuu ya nib, ke nen ŋɛ
ne la, fənfənnɔ ji ní le? N teh a laa' a ñende' n'faal ke
ma? Nen saan ne N'bɔnmɛ bende' ki ye upiinuun ŋa
mɔn ne ki daan.

KOMBATE Kossi

Utɔbɔnñul ya fuonbm

Utɔbɔnñul ya fuonbm
ŋa te nin binitɔb ya
fuonm ki gben'. Ujɛ
uba ne là te bi yih wɔ
unacien. U là yé unil
wà ŋmɔbe mituɔnm, ki
ŋmɔbe miyɛnm ne. Ama
unacien là taa' utɔbɔn ya
ñum ki tien' tɛn' nì yé
u'bo busaabu bii nì yé
u'bo tinacenfènt tuba ya
bol ne.

Kí yaan á bende utɔbɔnñul nnɔ a li le ugbenent ke
ŋmɔbe ikpin ne, uninbi móñ, unɔbiñiint ke yé tijɔnknt
ne. Wa siereh tù. U'yur ke naan lifetul.

Ka yé kpelcəmɔnmɔnt ya golm, see ikpelcəyɔyɔl.
Utɔbɔnñul ya yenmaale ña ji te nin u ya tɔbe bà ña
ñuh nnɔ yi. U lá ñun' ki gben' la, nil ña ji kaabe wɔ.
Nen bo binib bà ke là ben unacien nnɔ là tɔkeh wɔ ki
teh wa dàan utɔbierɔ wɔ ya ñum la, nì li de wɔ nibonn
nà nnɔ na yé jɔrm la, nì li yé liwaarl bii bunasubu ne.

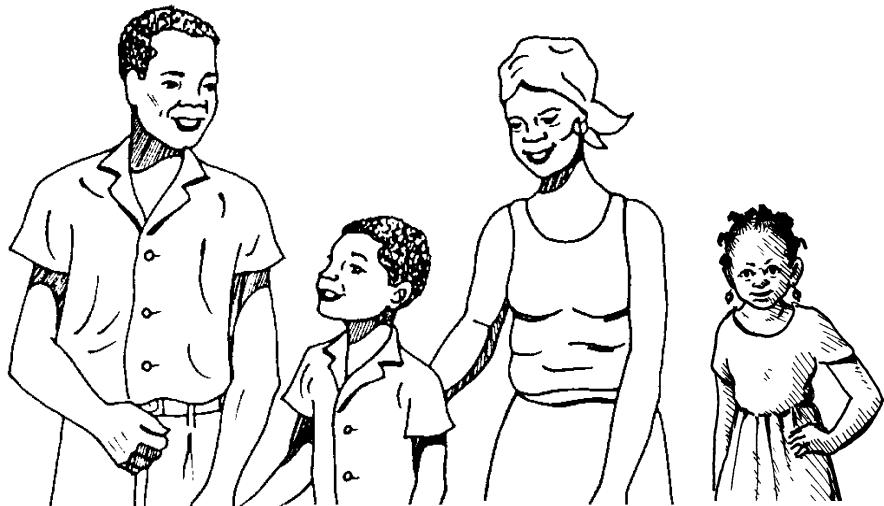
Kimè unil ñuh utɔbɔn la, u li fre kí lebre udaan ya yenm
kí tien wɔh usenjiel. U li fre kí li maaleh ki teh wɔn ña
ñí la, nil ña te. Ki li fre kí ñen wɔ u'tɔb ni. Nen bo, binib
ke là laa' unacien ya tetem, ki laa' u'bontien, ki laa'
nibonn nà bo u'fuobm lebre'.

Nen ne de' u ya tɔb nnɔ ucekn, ne bi ye utɔbɔn ña kuore
nil la, wa ñ gbenge wɔ. Wa kùore' a'bo la, wa ñ pukn ñe.
U ya tɔbɔn ne li bɔnde à ŋmuul. Baa dɔktie mɔnɔn ña ñ
fré kí buu ñe. Nen bo, sin wà ye á tien unil la, á fenge
utɔbɔn ya ñum. Nen ne li cère á li ŋmɔbe midum, kí li
yé unil wà yé a'tɔ ten a yé a'ba ma bo.

Nen bo, unil ke í daan utɔbɔn ya ñum kí li pε ikùon yà Uwien de' te yè nnɔ bo ñɔ kí li fuobe mɔnmɔnm. Utɔbɔn ña mɔn. Uwien fala.

BAFASSI Oubon

Uje wà likeh u'den mɔmɔm ya fuobm ya gber

N'Baa unaje yé Gendo ya unil ne, ki kɔ Nakper ya du ni. U yé ugbehemòndaan ne haali u'buwaam ni kí lá tu nin fefennɔ. Wa yíe jɔknt ya gber baa fiimu mɔnɔn u'fuom ni.

Niba taan sin nin wɔn la, u li tien anie ne kí cère ní gben tù ñɔ u'yenm í li sɔnge. U liebe' ki teh ukpenkpende ne.

U daanh ipe nin iwɔb nin ikpaan nin ikoko le nε ki nεbreh ki kuɔreh. Unajε kuɔn' upii uba nε, ki likeh wɔ mɔmɔm, ni'ba ɳa pɔreh wɔ. U gbiereh u'po nε bi'ke te uñɔkpaan ni uyo kε bi'fuobm ni.

Ucaan caan' bε ki laa' u'ce ɳa te ni'saan la, u li tien wɔ tεn u, ce bi te la, u li tien ma bo nε. Unajε nin u'po ɳmɔbe mubumu muluob nε, nε ki gbiereh mù mɔmɔm, ki kpaabe u'kpélo ya buk, kiba ki'mɔ te Gando ni ki tuɔreh moto.

Unajε ɳa ñuh daam ke daam, ka ñuh sigaale, ka nuunh piib u'fuobm ni. U nεn tu ya bont ke nε. U'po Siera mɔ ɳa ñuh dam ke daam ka yíe nà ke bre. Unajε ya bumu ɳa bεn bi ɳεh ma bo kudεmónku mɔnɔn ki niireh nin bε ñ ñu kù.

N'Baa unajε ɳa ñuh daam ma, ka ñuh sigaale, ka yíe piib nnɔ u'den te mɔmɔm nε. U de' moto nε ki de' u'bijε u jεkeh suosuo. Wa joh nacent, ka cuonh fenfenm mɔ. U dieh ikokole nin ikpaan nε, ki ñɔkreh yì mɔmɔm kuowien ɳa coh yì.

U kuɔreh iba nε ki koreh itɔ wɔn nin u'po nin ubumu ŋmɔnh. U gbierenh ubumu ma nnɔ mù ceke ceeɛn nε. Unajɛ ya bumu ya kara cuonh paa. Bi tɔn' kɔnkuule wà ke la, mù jinh nε. Mua yíe nasubu ya gber baa fiimu. kime bi'baa cii' bi sun' là u li kore be nε.

Unajɛ ya bumu guoh mɔmɔm nε, niba ɳa pɔreh bε. Unajɛ gbierenh u'bumu ma nnɔ mù boh binib nε. A baa' Unajɛ den la, u'bumu kpieleh nε kà li taa kibiek kí de ɳɛ á kèle. Bi tì n̄ kpie kí de ɳɛ miñunm nε kí yaan kí fuonde ɳɛ, kí niire udaan ya cènku.

Unajɛ toreh u'den ya nib ke nε, ki likeh nà ke ɳa joh. U tuɔreh iden ya gber nì yebe nε ki gbierenh binib mɔ. Nɛn si ti baan wɔ unajɛ nnɔ, kime u toreh u'den yaab paa ki kpaabe nin binifenb mɔ. Binib bà yebe ben ki teh wa yíe jɔknt u'fuobm ni. Wɔn nin bà ke là te haali bi'buwaam ni nnɔ lienh nε ki teh Unajɛ wɔn ɳa yíe jɔknt ya gber u'fuom ni.

Wɔn nε pɔn' mikpenjɛnm ki ye: unil tì n̄ fii ma kí lε unjendun nnɔ wɔn ben ki ye wa tien' tonm la, unjendun li gben kí lε wa laan tien' nacenkper nε, kí fii kí paan

u'bo kí li ñmɔŋmɔbe kí tì bure kí daan uŋendun n̄ juore ki te ka kuore' ka pukn' mɔ. Nì ye nè n̄ wuɔn kí ye sin wà fii' la, á li teh suosuo ne kí tì baa a'Yonbdaan sien' ne lidaal là.

N Baa unaje nin u'po Siera nin bi'bumu fuobe ma bo so kitink kie bo. Bi'fuobm bie ki joh inun bó ne fenfennɔ. Uwien n̄ tore bà ke li fre kí paan mie ya maam bo.

N'SERMA D. André

Kidebɔŋk ya ñum ya gber

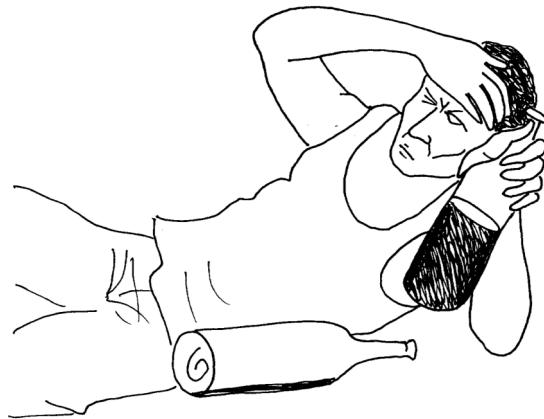
Lidaal liba ne min nin n'jɔ uba taan' ki kele' ki tɔkeh tigber kí taa kí jo nà si uŋendun ña ji cuonh mɔmɔnm bo.

Nen san ne u niire' nni ki ye be tien' udu wuu ji te fenfenm-i? A liebe' ki liike' la, binib bà fuobe u'ni nnɔ mɔ ña ji ñmɔbe dum. Be bo, kime n laa' ikɔnkɔn nin imapaare nin micecekm ne ji te u'ni-a? Nen saan ne n jiin' wɔ ki ye udu te fenfenm la, ni ñen' binib ya fuobm nin bi'jier ya jinm bo ne.

Binib taa' bi'ba ki paan' tibont tà bo nnɔ̄ ña dienh bɛ
yenmaalmɔ̄nɔ̄ ña be n̄ fre kí sɔ̄n ituon yà mɔ̄n ña udu
mɔ̄ n̄ li cuonh mɔ̄mɔ̄nm-a!

N ye n̄ tɔ̄ke kí ye binib taa' bi'fuobm ki kpeler' kidεbɔ̄nk
ya ñum ma nnɔ̄ ne saah udu wuu nɔ̄. A ye á liike la,
ijecien nin ipiicien ke ñuh ne. Nà tonde' ki bre ki tì
kende' si binacenfènb nin mubumu mùa ke ña laan baa'
ibin piik nin ile ke taa' men ne ki tien' ku'teŋaaku ya
biɛku ki ñuh yo ke yo.

Nen ne cèré ciɛn ña ji li fre kí gbiere buk, buk mɔ̄ ña n̄
fre kí gbiere ciɛn. Nen ke ne lì ten ki cuo' udu ki saa'.

A baa' idu iba ni ki laa' udu nnɔ̄ ni yaab la, a li ye nì yé
liwaartenl ne. Bi liebe' ki ñun' uyo wà ki yibe' la,

kukpiinku ne kpi' u ya du ni. Bi kɔnh ne, ki ñih tɔb, ki cɔkreh tɔb mujumu, ki kuuleh tɔb. Biba li fre kí ñu midaam kí jo kí tì nuun bi'tɔb ya puob. Bi liebe' ki suh binib ya bont ne. Ki jeh binib isen ki fienh bi'like.

Bi tien' nən ke ñɔ bi cuo' bε, ki ñi bε, ki pεkin' bε la, ne bε ñi kuɔre ben nin bi'den yaab bi li ji nà nnɔ kí pε. Mikonm nin iwiɛn ñ cuo bi'den yaab. Uyo uba mɔnɔn la, bi'den yaab biba li kpo ki bi ñmɔbe limiel; kime ba laa' like ki taa' bε ki jon' dɔktie. Nən bo, midaam bugben ñuh binib ya senm ne ki kuore bi'bin bo, ne bi kpuokeh ka wɔkrek.

Nən ke nnɔ, kidɛbɔnk kà binil taa' bi'ba ki paan' ki'bo nnɔ ne cère' udu ña cuonh mɔmɔnm.

N'SELME Nənkiyuɔ Josaphat

Achevé d'imprimer par AFASA
Dépôt légal N° 34 / MATDCL / août 2014
B.P. 57, Kara - Togo

Prix : 200 F CFA